

NOWE STANOWISKA ŚNIEŻYCY WIOSENNEJ *LEUCOIUM VERNUM* L. NA ŚLĄSKU OPOLSKIM

New localities of Leucoium vernum L. in Opole Silesia

Sylvia Nowak, Arkadiusz Nowak

ABSTRACT: The paper presents 4 new localities of *Leucoium vernum* L. in Opole Silesia. Other verified, historical localities of this species are also discussed.

KEY WORDS: *Leucoium vernum*, distribution, new localities, Opole Silesia, Poland.

Wstęp

Śnieżycą wiosenną *Leucoium vernum* L. to wieloletnia roślina cebulkowa reprezentująca rodzinę amarylkowatych *Amaryllidaceae*. Gatunek ten spotykany jest rzadko w cienistych, wilgotnych lasach liściastych, przede wszystkim górskich i podgórskich, w nadbrzeżnych zaroślach i na podmokłych łąkach. W Polsce rośnie w Sudetach i Karpatach Wschodnich oraz w południowej części niżu, rzadko natomiast występuje na Śląsku, w zachodniej części Opolszczyzny, na Roztoczu i na południu Poznańskiego. Przez Polskę przechodzi północna granica zasięgu tego gatunku (Szafer i inni 1988).

Śnieżycę preferuje gleby mulłowe, ilaste i gliniaste, żyzne, świeże, luźne, głębokie, przesiąkająco wilgotne, humusowe o odczynie neutralno-umiarkowanie kwaśnym (Oberdorfer 1994).

To gatunek górski, reprezentujący podelement środkowoeuropejski i typ zasięgowy alpijsko-środkowoeuropejski (Zając 1996).

Wg Oberdorfera (1994) bylina ta zaliczona została do grupy taksonów charakterystycznych dla rzędu *Fagetalia*.

Śnieżycę wiosenną, ze względu na rzadkość występowania, objęto w naszym kraju ścisłą ochroną prawną na mocy Rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 06.04.1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. Nr 41 z dnia 18.04.1995 r., poz. 214). Znalazła się również na „Czerwonej liście roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce” (Zarzycki, Szelaąg 1992) w kategorii V (gatunek narażony).

Cel badań

Celem niniejszej pracy jest:

- weryfikacja historycznych stanowisk i ustalenie aktualnej ich liczby,
- oznaczenie zbiorowisk roślinnych na nowo odkrytych stanowiskach śnieżycy,
- określenie zasobów i ocena stopnia zagrożenia analizowanego gatunku na nowych stanowiskach.

Metodyka

Badania wybiórczo-systematyczne prowadzono w terenie potencjalnego występowania śnieżycy wiosennej w sezonie wegetacyjnym 1999.

Zdjęcia fitosocjologiczne wykonano powszechnie przyjętą metodą Braun-Blanqueta (Braun-Blanquet 1964, Pawłowski 1972). Przy wyróżnianiu jednostek syntaksonomicznych kierowano się „Przewodnikiem do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski” (Matuszkiewicz 1982).

Wykaz stanowisk

W XIX i na początku XX wieku niemieccy botanicy odnotowali 10 stanowisk śnieżycy wiosennej na Śląsku Opolskim. Skupiały się one głównie w dolinie Nysy Kłodzkiej, wzdłuż której gatunek ten schodził z terenu Sudetów Środkowych w niższe położenia Przedgórz Sudeckiego.

Po II wojnie światowej stwierdzono występowanie śnieżycy już tylko na 6 stanowiskach, z których 2 stanowiły potwierdzenia historycznych danych (Nysa, Ulanowice), 4 natomiast - to nowe odkrycia z lat 1978 - 1998.

W trakcie badań terenowych prowadzonych w południowo-wschodniej części Śląska Opolskiego w roku 1999 odnaleziono 4 nowe, nieznane dotąd stanowiska:

1. Na północ od stacji PKP Paczków (poza granicami województwa opolskiego),
2. Między Markowicami, a Przełękiem,
3. Na wschód od wsi Łączki,
4. Na północ od wsi Łączki.

Pełny wykaz historycznych i aktualnych stanowisk ilustruje tab. 1

Lp.	Lokalizacja	Źródło	Charakter stanowiska	Uwagi
1.	Broniszowice	Fiek 1881, Schube 1903	-	Stanowisko skontrolowane, niepotwierdzone (Nowak, Nowak 1999)
2.	Brzezina Polska	Schube 1906	-	Obecnie teren Nyskiego zbiornika retencyjnego

3.	Głębinów	Fiek 1881, Schube 1903	-	Obecnie teren Nyskiego zbior- nika retencyjnego
4.	Kirchwiese (Glucholazy)	Schube 1906	-	Lokalizacja nieznana
5.	Korfantów	Fiek 22.05.1874 (zielnik WRSL)	-	Stanowisko skontrolowane, niepotwierdzone (Nowak, Nowak 1999)
6.	Lasowice	Fiek 1881, Schube 1903, Dreszer 20.03.1913 (Herbarium Dreszer Muzeum Górnośląs- kiego w Bytomiu)	-	Stanowisko skontrolowane, niepotwierdzone (Nowak, Nowak 1999)
7.	Nysa	Wimmer 1857, Winkler 04.04.1867 (Zielnik WRSL), Gancarz 1992, Makar 1993 (Zielnik KTU)	antropo- geniczny	Stanowisko aktualnie istniejące
8.	Oberwald (Otmuchów)	Fiek 1881, Schube 1903	-	Obecnie teren Otmuchowskiego zbiornika retencyjnego
9.	Sedanwiese (Glucholazy)	Schube 1903,1906	-	Lokalizacja nieznana
10.	Ulanowice	Fiek 1881, Schube 1903, Dajdok, Kącki 20.04.1998 (Zielnik ZSF)	naturalny	Stanowisko aktualnie istniejące
11.	Głogówek- Winiary	Szotkowski 1978	antropo- geniczny	Stanowisko skontrolowane, niepotwierdzone (Nowak, Nowak, Spalek 1999)
12.	Zofijówka	Kącki, Dajdok 15.04. 1995 (Zielnik ZSF)	naturalny	Stanowisko aktualnie istniejące
13.	Goświnowice	Kącki, Dajdok 20.04.1998 (Zielnik ZSF)	antropo- geniczny	Stanowisko aktualnie istniejące

14.	Kwiatków	Nowak 1998 - inf. ustna za Kącki, Dajdok 1998	antropo-geniczny	Stanowisko aktualnie istniejące
15.	Na północ od Paczkowa	Nowak, Nowak 04.04.1999 (Zielnik ZB)	naturalny	Stanowisko aktualnie istniejące
16.	Między Markowicami a Przełękiem	Nowak, Nowak 23.03.1999 (Zielnik ZB)	naturalny	Stanowisko aktualnie istniejące
17.	Na wschód od Łączek	Nowak, Nowak 28.03.1999 (Zielnik ZB)	naturalny	Stanowisko aktualnie istniejące
18.	Na północ od Łączek	Nowak, Nowak 28.03.1999 (Zielnik ZB)	antropo-geniczny	Stanowisko aktualnie istniejące

Objaśnienia: zielnik KTU - zielnik Zakładu Botaniki Systematycznej Uniwersytetu Śląskiego, zielnik ZB - zielnik Zakładu Botaniki Uniwersytetu Opolskiego, zielnik WRSL - zielnik Muzeum Przyrodniczego Uniwersytetu Wrocławskiego, zielnik ZSF - zielnik Zakładu Systematyki i Fitosocjologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Rozmieszczenie stanowisk *Leucoium vernum* przedstawia ryc. 1

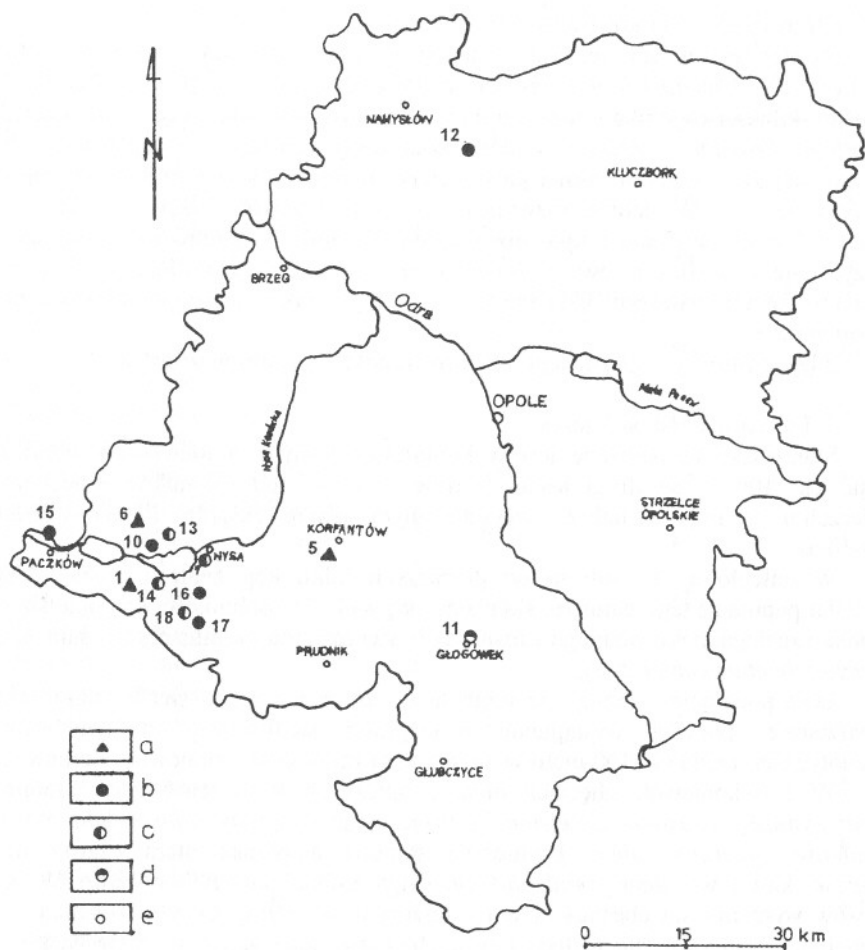
Opis nowych stanowisk

1. Las na północ od Paczkowa

Śnieżycza wiosenna rośnie tu masowo w runie niewielkiego kompleksu leśnego, w płatach zespołu *Circaeo-Alnetum* (lęg jesionowo-olszowy). W zbiorowisku tym drzewostan budują głównie olsza czarna *Alnus glutinosa* i jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*. Znamienne jest również obfite występowanie czerechmy zwyczajnej *Padus avium* w warstwie krzewów. W warstwie runa zdecydowanie dominuje śnieżycza nad innymi gatunkami (najliczniejsza jej populacja na Śląsku Opolskim, licząca ok. kilka tysięcy osobników).

Omawianą fitocenozę ilustruje zdjęcie fitosocjologiczne, wykonane w dniu 04.04.1999 r. na powierzchni 200 m² (zwarcie warstwy a - 85%, zwarcie warstwy b - 50%, pokrycie warstwy c - 95%), wysokość n. p. m. - 220 m.

Drzewa i krzewy: *Alnus glutinosa* a 4, *Fraxinus excelsior* a 2, b +, *Quercus robur* a 1, *Alnus incana* a +, b +, *Padus avium* b 3, *Corylus avellana* b 1, *Sorbus aucuparia* b +, *Ribes uva-crispa* b +. **Ch.All. Alno-Padion:** *Carex pendula* 1, *Stachys sylvatica* +. **Ch.O. Fagetalia:** *Leucoium vernum* 5. **Ch.Cl. Querco-Fagetea:** *Anemone nemorosa* +. **Gatunki towarzyszące:** *Cirsium oleraceum* +, *Filipendula ulmaria* +, *Equisetum palustre* +, *Ranunculus acris* +, *Caltha palustris* +, *Geum rivale* +, *Carex elata* +, *Anthriscus nitida* +.

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk *Leucoium vernum* L. na Śląsku Opolskim: a - stanowiska historyczne, b - stanowiska aktualne pochodzenia naturalnego, c - stanowiska aktualne o charakterze antropogenicznym, d - stanowisko odkryte po roku 1945, niepotwierdzone w 1999 roku, e - miasta.

Fig. 1. Distribution of *Leucoium vernum* L. in Opole Silesia: a - historical localities, b - existing localities, c - exiting anthropogenic localities, d - locality discovered after 1945, not confirmed in 1999, e - towns.

2. Las między Markowicami, a Przełękiem

Na stanowisku tym śnieżyca występuje w środku kompleksu leśnego w placie zespołu *Ficario-Ulmetum campestris* (łęg wiązowo-jesionowy). Na powierzchni ok. 200 m² rośnie kilkaset osobników tego gatunku. Drzewostan składa się głównie z jesiona wyniosłego *Fraxinus excelsior*, z domieszką olszy czarnej *Alnus glutinosa*, lipy drobnolistnej *Tilia cordata*, klona jawora *Acer pseudoplatanus* i graba zwyczajnego *Carpinus betulus*. W dobrze rozwiniętej warstwie krzewów przeważają leszczyna pospolita *Corylus avellana* i lipa drobnolistna. W runie do gatunków dominujących zaliczyć należy zawilca gajowego *Anemone nemorosa*, śnieżycę wiosenną *Leucoum vernum* i szczyra trwałego *Mercurialis perennis*, a także ziarnopłona wiosennego *Ficaria verna*.

Zdjęcie fitosocjologiczne tego płatu roślinności zestawiono w tab. 2

3. Las na wschód od Łączek

Stanowisko to położone jest w kompleksie leśnym w niewielkim obniżeniu terenu, ok. 100 m od drogi leśnej. Rośnie tam ok. 100 osobników śnieżycy na powierzchni 5 m², w dobrze wykształconym placie zespołu *Ficario-Ulmetum campestris*.

W odległości ok. 100 m od pierwszych kilku kęp znaleźć można drugą, niewielką populację tego gatunku, składającą się z ok. 75 osobników. Znajduje się ona w pobliżu małego ciek w wodnego i rośnie w fitocenozie reprezentującej ten sam zespół (*Ficario-Ulmetum campestris*).

Obie populacje śnieżycy, ze względu na to, że nie są od siebie odgraniczone przestrzennie, poprzez wystąpienie nieciągłości siedliskowej, a tym samym biocenotycznej, rzędu ok. 100 metrów, uważane są za tożsame i stanowią 1 stanowisko.

W 2 wykonanych zdjęciach fitosocjologicznych w warstwie drzew dominuje jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*, a także wiąz pospolity *Ulmus minor* i dąb szypułkowy *Quercus robur*. Domieszkę stanowi natomiast olsza czarna *Alnus glutinosa*, klon jawor *Acer pseudoplatanus* i lipa drobnolistna *Tilia cordata*. Warstwa krzewów wyróżnia się obecnością m.in. leszczyny pospolitej *Corylus avellana*, lipy drobnolistnej *Tilia cordata* i klona jawora *Acer pseudoplatanus*. W runie znamienny jest udział takich gatunków jak: kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, ziarnopłon wiosenny *Ficaria verna*, śledziennica skrętolistna *Chrysosplenium alternifolium* i innych.

Odpowiednie zdjęcia fitosocjologiczne zestawiono w tab. 2

4. Na północ od Łączek

Na stanowisku tym śnieżyca wiosenna rośnie na terenie starego, zdziczałego sadu położonego w bliskim sąsiedztwie domostw ludzkich. Ze względu na jej antropogeniczne pochodzenie i trudność wyróżnienia jednostki syntaksonomicznej jakiegokolwiek rangi, nie zestawiono w tabelę fitosocjologiczną spisu florystycznego z tego stanowiska.

Tab. 2. *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp 1942 em. J. Mat. 1976 z udziałem *Leucoium vernum*.

Tab. 2. *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp 1942 em. J. Mat. 1976 with *Leucoium vernum*.

Nr kolejny zdjęcia Successive number		1	2	3
Data Date	dzień day	23	28	28
	miesiąc month	03	03	03
	rok year	99	99	99
Stanowisko Locality		m. Markowicami na E od Łączek a Przełękim		
Powierzchnia zdjęcia (m ²) Area of record (m ²)		200	200	200
Zwarcie warstwy drzew a (%) Density of tree layer a (%)		70	75	70
Zwarcie warstwy krzewów b (%) Density of shrub layer b (%)		45	25	20
Pokrycie warstwy runa c (%) Cover of herb layer c (%)		90	45	60
Liczba gatunków Number of species		26	21	22
Drzewa i krzewy Trees and shrubs				
<i>Fraxinus excelsior</i>	a	4	3	3
	b	+	.	+
<i>Corylus avellana</i>	b	3	2	2
<i>Tilia cordata</i>	a	+	+	+
	b	2	1	1
<i>Acer pseudoplatanus</i>	a	+	+	+
	b	.	1	+
<i>Alnus glutinosa</i>	a	+	+	1
<i>Quercus robur</i>	a	.	2	2
<i>Ulmus minor</i>	a	.	2	2
<i>Padus avium</i>	a	.	+	+
	b	.	+	.
<i>Carpinus betulus</i>	a	+	.	.
	b	+	.	.
Ch.Ass. <i>Ficario-Ulmetum</i>				
<i>Ficaria verna</i>		1	2	3
Ch.All. <i>Alno-Padion</i>				
<i>Chrysosplenium alternifolium</i>		+	2	2

Ch.O. Fagetalia			
<i>Leucoium vernum</i>	3	+	+
<i>Asarum europaeum</i>	+	1	+
<i>Primula elatior</i>	+	+	+
<i>Pulmonaria obscura</i>	+	+	+
<i>Euphorbia dulcis</i>	+	+	+
<i>Polygonatum multiflorum</i>	+	+	+
<i>Ranunculus lanuginosus</i>	+	.	+
<i>Galeobdolon luteum</i>	.	+	+
<i>Mercurialis perennis</i>	2	.	.
<i>Carex sylvatica</i>	+	.	.
<i>Galium odoratum</i>	+	.	.
<i>Paris quadrifolia</i>	+	.	.
Ch., D.* Cl. Quercu-Fagetea			
<i>Anemone nemorosa</i>	4	+	+
<i>Aegopodium podagraria</i>	+	.	+
<i>Hedera helix*</i>	+	.	.
Gatunki towarzyszące			
Accompanying species			
<i>Lamium maculatum</i>	+	+	.
<i>Urtica dioica</i>	+	.	+
<i>Stellaria holostea</i>	.	+	+
<i>Galium aparine</i>	+	.	.
<i>Glechoma hederacea</i>	+	.	.
<i>Carex brizoides</i>	.	+	.

Wnioski

Kontrola historycznych stanowisk znanych z literatury wykazała, że obecnie śnieżyca wiosenna utrzymuje się tylko na 2 z nich (Nysa, Ulanowice). Na pozostałych 8 stanowiskach historycznych nie potwierdzono występowania tego gatunku.

W wyniku penetracji terenu naszego województwa i przygranicznych okolic, w ostatnich latach udało się odnotować nowe wystąpienia śnieżycy (Zofijówka, Goświnowice, Kwiatków, Łączki, między Markowicami a Przełękiem, Paczków - Nowak, Nowak 1999).

W rezultacie badań na obszarze Śląska Opolskiego stwierdzono 9 aktualnych stanowisk śnieżycy wiosennej (5 o naturalnym charakterze, 4 - pochodzenia antropogenicznego) - tab. 1.

Zagrożenia i postulaty ochronne

1. Stanowisko położone na północny-zachód od Paczkowa zagrożone jest pracami zmieniającymi stosunki wodne, związanymi z budową zbiorników wodnych Kozielno-Topola. Stanowisko to podlega również presji mieszkańców pobliskich wsi, zrywających i przesadzających śnieżycę do domów i przydomowych ogrodów. Ze względu na dużą powierzchnię stanowiska oraz dobrze wykształcony drzewostan proponuje się objąć ten teren ochroną rezerwatową.
2. Stanowisko śnieżycy wiosennej między Markowicami, a Przełękiem, usytuowane jest w izolowanym kompleksie leśnym, we fragmencie lasu o drzewostanie zbliżającym się do wieku rębności. Należy więc zabezpieczyć to stanowisko przed negatywnymi skutkami gospodarczej działalności ALP poprzez, w pierwszej kolejności, wniesienie go do programu ochrony przyrody Nadleśnictwa Prudnik. W przyszłości należy dążyć do powiększenia granic niewielkiego rezerwatu przyrody „Przełęk”, położonego w południowej części kompleksu leśnego i zgodnie z założeniami programu ochrony rezerwatowej w województwie opolskim objąć tą formą ochrony cały obszar leśny. Zagrożenie przesadzania śnieżycy nie jest obecnie znaczące, bowiem las ten nie sprzyja penetracjom rekreacyjno-wypoczynkowym, a w pobliskich wsiach śnieżycza już jest częstym składnikiem przydomowych ogródków.
3. Stanowisko na wschód od Łączek składa się z dwóch odrębnych kęp. Pierwsza z nich położona blisko drogi leśnej, narażona jest na zrywanie i przesadzanie. Drzewostan jest tu średniowiekowy i gospodarka zrębowa nie zagraża stanowisku. Druga kępa zlokalizowana w pobliżu małego meandrującego ciekłu, wydaje się być niezagrożona. Obie kępy należy nanieść na mapę stanowiącą załącznik do programu ochrony przyrody Nadleśnictwa Prudnik.
4. Stanowisko na północ od Łączek położone w najbliższym sąsiedztwie zabudowań podlega stałym zagrożeniom antropogenicznym. Ze względu jednak na nienaturalne pochodzenie, nie należy w tym przypadku podejmować szczególnych działań z zakresu ochrony przyrody.

*mgr Sylwia Nowak
Katedra Biologii Stosowanej i Eksperymentalnej
Zakład Ekologii i Ochrony Przyrody
Uniwersytet Opolski
ul. Kominka 4
45-035 Opole*

Wpłynęło: 26.0 4.1999

*mgr Arkadiusz Nowak
Wojewódzki Konserwator Przyrody
Urząd Wojewódzki
ul. Piastowska 14
45-082 Opole*

Summary

Only a few localities of *Leucoium vernum* L. has been found in Opole Silesia at the end of XIX and beginning of XX century. At the end of 1998 only two localities were regarded as presently existing.

In 1999 authors carried out investigation aiming to assess actual state of *Leucoium vernum* L. in Opole Province. During the site inspection four new localities of this rare species were discovered, most of them in the surroundings of Glucholazy and Nysa. Also historical localities were verified. The new localities are phytosociologically described and the level of anthropogenic threat was estimated.

Piśmiennictwo

- Braun-Blanquet J, 1964: Pflanzensoziologie, Gröndzüge der Vegetationskunde, Springer Verl., Wien-New York, 3 Aufl.
- Fiek E, 1881: Flora von Schlesien, J. U. Kern's Verl., Breslau.
- Gancarz P, 1992: Analiza flory parków i lasów komunalnych miasta Nysy. Praca magisterska (maszynopis), Zakład System. i Fitosoc. U.Wr., Wrocław
- Kącki Z, Dajdok Z, 1998: Rozmieszczenie *Leucoium vernum* L. w województwie opolskim, Nat. Sil. Sup., 2: 17-21, Centr. Dziedz. Przyr. Gór. Śl., Katowice.
- Makar M, 1993: Flora naczyniowa wybranych kompleksów użytkowania przestrzeni na terenie Nysy, Praca magisterska (maszynopis), Katedra Bot. System. U.Ś., Katowice.
- Matuszkiewicz W, 1982: Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski, PWN, Warszawa.
- Oberdorfer E, 1994: Pflanzensoziologische Exkursionsflora, Verl. Eugen Ulmer, Stuttgart, 7 Auf.
- Pawłowski B, 1972: Skład i budowa zbiorowisk roślinnych oraz metody ich badania, [w:] Szafer W, Zarzycki K, (red): Szata roślinna Polski, PWN, Warszawa, t. 1.
- Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin, Dz. U. Nr 41, poz. 214 z dnia 18 kwietnia 1995 r.
- Schube T, 1903: Die Verbreitung der Gefässpflanzen in Schlesien, preussischen und österreichischen Anteils, Druck von R. Nischowsky, Breslau.
- Schube T, 1906: Ergebnisse der Durchforschung der schlesischen Gefässpflanzenwelt im Jahre 1905, Jahr. – Ber. Schles. Gesell. vaterl. Cultur 83: 75-95.
- Szafer W, Kulczyński S, Pawłowski B., 1988: Rośliny Polskie, PWN, Warszawa.
- Szotkowski P, 1978: Interesujące obiekty i obszary przyrodnicze w okolicy Głogówka na Śląsku Opolskim, Chrońmy Przyr. Ojcz. 34(6): 63-67.
- Wimmer F, 1857: Flora von Schlesien, Verl. von F. Hirt, Breslau.
- Zajac M, 1996: Mountain Vascular Plants in the Polish Lowlands, Polish Bot. Stud. 11: 1-92.
- Zarzycki K, Szelağ Z, 1992: Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce, s.: 87-98, [w:] Zarzycki K, Wojewoda W, Heinrich Z, (red.): Lista roślin zagrożonych w Polsce, Inst. Bot. im. W. Szafera PAN, Kraków.